

2. Іваницька О.С. Розвиток тьюторства у закладах вищої освіти Німеччини : дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Львів. 2019, с. 270
3. Історія зарубіжної педагогіки: конспект лекцій / за ред. Л.В. Маляра та ін. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2020. 64 с.
4. Левківський М.В. Історія педагогіки: Навч._метод. посібник. Вид. 4-те, Навч. пос. Київ.: Центр учбової літератури, 2011. 190 с.
5. Осадча, К. П. Аналіз тьюторських практик та досвіду підготовки тьюторів у Німеччині. *Науковий вісник МНК імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 2 (61). С. 206-210.
6. Gordon, Edward E. The tutoring revolution: applying research for best practices, policy implications, and student achievement. Lanham Md : Rowman & Littlefield Education, 2006. 162 p.
7. Handbook for MBChB Personal Tutors. URL: <https://www.sefce.net/media/uploads/1464948196.pdf> (дата звернення: 12.05.2022).
8. Institute for Productive Learning in Europe. URL: <https://iple.de/infos-fuer-paedagoginnen/> (дата звернення: 10.07.2022)
9. Falchikov N. Learning Together: Peer Tutoring in Higher Education. London: Taylor&Francis Ltd, 2002. 334 p.
10. Omerogullaria M. Effectiveness of private tutoring during secondary schooling in Germany: Do the duration of private tutoring and tutor qualification affect school achievement? *Learning and Instruction*. Vol. 66. 2020.
11. Nunes M. B., McPherson M. The Role of Tutors as an Integral Part of Online Learning Support. Third EDEN Research Workshop, Oldenburg, Germany, 2004. URL: https://eprints.whiterose.ac.uk/999/1/Maggie_MsP.html (дата звернення: 10.07.2022)
12. Religa J. Przewodnik metodologiczny dla mentorów i tutorów, Instytut technologii Eksploatacji — PIB, Radom, 2011. S. 18-26.
13. What is Productive Learning (PL)? Productive Learning and the Common Understanding in PROVED. URL: <https://www.iple.de/PROVED/documents/teacher/What%20is%20PL.pdf> (дата звернення: 10.07.2022)

Шкурко І.І.,
кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки
Педагогічного факультету
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК О. Г. МОРОЗА “ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ - ОБЕРІГ ПАМ’ЯТІ”

Анотація. У навчальному посібнику акцентується увага на важливості історико-педагогічних знань у формуванні особистості учителя в контексті європейських вимог, ґрунтовно досліджуються теоретичні й методичні проблеми адаптації молодого вчителя, визначено пріоритетні явища адаптації, обґрунтовано функції і показано структуру професійної адаптації випускника закладу вищої педагогічної освіти.

Abstract. The textbook focuses on the importance of historical and pedagogical knowledge in the formation of a teacher's personality in the context of European requirements, comprehensively examines the theoretical and methodological problems of adaptation of a young teacher, highlights the priority phenomena of adaptation, substantiates the functions and structure of professional adaptation of a university graduate.

Актуальність теми. В Україні досить помітна тенденція переорієнтації характеру і змісту освіти дорослих. Пріоритетними проблемами є методологічні і дослідницькі. Інтенсивно розвивається педагогіка вищої школи, яка концентрує увагу на вищих рівнях навчання та виховання дорослої людини. Без сумніву, джерелом розвитку педагогіки вищої школи є педагогічна спадщина минулого, у тому числі навчальний посібник О.Г.Мороза “Професійна адаптація молодого вчителя” основний зміст якого не втратив своєї актуальності і на початку третього десятиліття XXI століття.

Ступінь розроблення. Актуальні проблеми педагогіки вищої школи широкомасштабно почали досліджувати у 70-х-90-х рр. минулого століття українські і зарубіжні вчені-Алексюк А.М., Дем’яненко Н.М., Ніколенко Д.Ф., Мороз О.Г., Левченко М.В. та ін.

Наявні вагомі здобутки у розробці фундаментальних проблем вищої школи допомогли розкрити закономірності навчання і виховання студентів, їх професійного становлення та особистісного зростання. Детально вивчено загальнопедагогічні, а також дидактичні передумови формування професіоналізму та педагогічної майстерності викладачів закладів вищої освіти.

Мета. Проаналізувати малодосліджену наукову роботу О.Г.Мороза “Професійна адаптація молодого вчителя”, яка до того ж, недостатньо включена дослідниками проблем вищої школи в науковий обіг, а також ідеї з проблем професійної адаптації у 80-х роках XX століття, які допоможуть майбутнім учителям глибше

пізнати механізми професійної адаптації випускника педагогічного вишу, особливості та перспективи вищої педагогічної освіти України у XXI столітті.

Виклад змісту. При своїх думках я часто згадую О. Г. Мороза, який увійшов у моє життя у далеко віддаленому у часі - 1963 році. Нерідко переглядаю його наукові праці, зокрема ті, в яких актуалізовано професійно-педагогічну підготовку учителя-початківця. З особливим пієтетом аналізую зміст навчального посібника О. Г. Мороза "Професійна адаптація молодого вчителя", який подарував мені автор 17 червня 1980 року із стислим написом: "Івану Івановичу від автора - дружньо".

Багато років фіксую: дослідники проблем вищої школи немало цитують наукові праці вченого-педагога О. Г. Мороза. Проте, на мій погляд, глибокого аналізу наукового доробку Мороза О. Г. ще не проведено.

З часу виходу у світ навчального посібника "Професійна адаптація молодого вчителя" пройшло 42 роки: змінилась епоха, система вищої педагогічної освіти в Україні, пріоритетною є проукраїнська національна ідея. Водночас у змісті зазначеного навчального посібника зацікавлений дослідник проблем вищої школи - бакалавр, магістр, педагог-організатор, аспірант, докторант - може виявити немало раціональних ідей, які, на щастя, не втратили і сьогодні своєї актуальності.

У навчальному посібнику, який рецензували відомі українські вчені-педагоги і психологи - доктор педагогічних наук, професор М. М. Грищенко, авторитетний в Україні і за її межами психолог-професор Д. Ф. Ніколенко, виразно прослідковується теза про те, що "формування особистості майбутнього педагога - це складний цілісний процес, обумовлений сполученням цілого ряду соціальних, соціально-психологічних і педагогічних факторів. Він вимагає, як теоретичного осмислення, так і практичного вивчення" [10, с.3].

Сказане доведене автором аналізованого навчального посібника на основі його особистого, тривалого досвіду як студента Корсунь-Шевченківського педагогічного училища, учителя Розсоховатської та Юрківської середніх шкіл Черкаської області, студента фізико-математичного факультету Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького, аспіранта кафедри педагогіки Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, а також асистента, старшого викладача, доцента, завідуючого лабораторією основ вищої педагогічної освіти у КДПІ ім. О. М. Горького тощо. При цьому О. Г. Мороз постійно наголошував, що професійне становлення вчителя - це довготривалий процес в якому "сам факт початку педагогічної діяльності має фундаментальне значення для молодого вчителя, а аналіз системи його дій і поведінки виступає достатньо обґрунтованим критерієм для оцінки рівня професійної підготовки" [10, с.4].

Дипломований учитель і вчений педагог О. Г. Мороз був глибоко переконаний у тому, що в цивілізованому суспільстві, у школі майбутнього може успішно працювати лише той учитель, який має ґрунтовні знання, "досконало знає науку, яку викладає, володіє педагогічною майстерністю та педагогічною технікою, учитель, який любить дітей і духовно їх збагачує" [10, с.5].

На полях навчального посібника "Професійна адаптація молодого вчителя" Олексій Григорович акцентує увагу читача на важливій ролі історико-педагогічних знань у формуванні особистості вчителя демократичного суспільства. Зокрема цитує роздуми із опублікованих наукових праць педагога із Німеччини - Ф. А. В. Дістервега, який ділив учителів "на дві великі групи: сильні, які вміють збуджувати духовну енергію дітей, і слабкі, які цією властивістю не володіють" [10, с. 5]. Можна припустити, що неординарна постать німецького педагога, який вчився у престижних європейських університетах - Гернборському і Тюбінгенському, здобув вчений ступінь доктора філософії, приваблювала Мороза О. Г., перш за все тим, що Дістервег не тільки володів ґрунтовними знаннями з філософії, історії і математики, інших природничих і соціогуманітарних наук, а ще й презентував себе як досвідченого педагога-практика. Адже Дістервег, маючи ґрунтовну університетську освіту, працював викладачем фізики, до слова, як і сам Мороз О. Г., математики в середніх школах, директором учительських семінарій у Мерсі і Берліні, в яких викладав математику, педагогіку і німецьку мову, водночас був учителем дослідних початкових шкіл при семінаріях.

Висловлюю впевненість також у тому, що професор Мороз О.Г. достеменно знав про те, що Фрідріх-Адольф-Вільгельм Дістервег написав понад 20 підручників для учнів з різних галузей знань - математики, природознавства, географії, астрономії, німецької мови, а також кілька посібників для вчителів, серед них: "Посібник до математичної географії", "Елементарна геометрія", "Посібник для освіти німецьких учителів".

Похвально, що у навчальному посібнику Олексій Григорович акцентує увагу на аналізі педагогічного досвіду і творчості українських педагогів, зокрема А. С. Макаренка, який визнаний світом (ЮНЕСКО) в когорті таких педагогічних гігантів як німецький педагог Георг Кершенштейнер (1854-1932), італійський педагог Марія Монтессорі (1870-1952), американський вчений Джон Дьюї (1859-1952). Саме ці постаті визначили хід педагогічного мислення у XX столітті.

Багаторазові дискусії, які автор статті досить часто практикував з О. Г. Морозом з приводу історико-педагогічної спадщини А. С. Макаренка, його внеску в теорію і практику української і світової педагогічної науки переконують, що Олексій Григорович ніколи не був індеферентним до подвижницької діяльності А. С. Макаренка. І це цілком закономірно. Адже із 51-го року земного життя він присвятив 32 роки надскладній професії педагога, яка завжди була стресовою, напруженою, ніж у представників інших спеціальностей. Зазначу від себе, що експеримент, у якому брало участь понад три тисячі безпритульних підлітків-вихованців колонії імені Горького і комуні імені Дзержинського, завершився на користь Майстра - Антона Макаренка. Особливий інтерес у студентів історико-філософського, педагогічного факультетів, а також магістрів факультету іноземної філології, інших спеціальностей у НПУ імені М. П. Драгоманова викликають ті сторінки навчального посібника за авторством О. Г. Мороза, на яких присутня макаренківська тема. О. Г. Мороз

стверджує, що саме з ім'ям видатного педагога А. С. Макаренка "тісно пов'язане поняття про "технологію" педагогічної майстерності" [10, с.14]. Олексій Григорович стовідсотково розділяв макаренківську ідею про "необхідність формування педагогічної майстерності в кожного вчителя". Аналізуючи зміст навчального посібника, мимоволі схилився до висновку, що О. Г. Морозу імпонувала педагогічна позиція українського педагога А. С. Макаренка, зокрема та, що "майстром педагогічної справи можна стати лише в хорошому педагогічному колективі" [10, с.14]. Підсумовуючи внесок А. С. Макаренка в літопис української педагогіки, О. Г. Мороз на сторінках навчального посібника "Професійна адаптація молодого вчителя" констатував: "А. С. Макаренко не тільки своїми творами, але й практичною діяльністю показав, яким повинен бути справжній педагог-вихователь" [10, с.14].

Доречно зазначити, що Олексій Григорович з великим інтересом і увагою студіював монографічні праці і брошури педагогів з України, а також інших народів близького і далекого зарубіжжя. У його особистій книгозбірні помітне місце відводилось книгам К. Д. Ушинського, Г. С. Сковороди, Т. Г. Шевченка, О. В. Духновича, Лесі Українки, С. Русової, інших класиків, які висвітлювали актуальні проблеми освіти, школи і педагогіки, зокрема В. О. Сухомлинського. Автор даної статті особисто користувався науковими працями Василя Олександровича із бібліотеки О. Г. Мороза. Можу засвідчити, а також протранслювати роздуми колег про те, що Мороз О. Г. завжди вважав моральним і професійним обов'язком кожного освітянина творчо використовувати педагогічні ідеї українського педагога, майстра педагогічної публіцистики, високообдарованого учителя, директора школи, дитячого письменника, Героя Соціалістичної Праці-В. О. Сухомлинського. Тому цілком закономірно, що в навчальному посібнику "Професійна адаптація молодого вчителя" Мороз О. Г. зазначає, що життєвий і творчий шлях В. О. Сухомлинського, видатного педагога-новатора є яскравою сторінкою в історії педагогіки. Звертаю увагу читача на розлогу цитату у навчальному посібнику, яку Олексій Григорович подає із твору В. О. Сухомлинського "Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості". Цю працю В. О. Сухомлинський підготував як доповідь про основні свої наукові публікації для захисту їх за сукупністю на здобуття вченого ступеня доктора педагогічних наук (жовтень 1969 р. - квітень 1970 р.). Виокремимо окремі фрагменти цитованого тексту, які переконливо свідчать про актуальність і практичну цінність педагогічних ідей В. О. Сухомлинського: "справжній вихователь той, хто йде до вихованців із своїми яскравими думками, ідеями, переконаннями", "люди, які сидять перед нами за партою, стають вихованцями лише тоді, коли вони відчують, що вчитель, допомагаючи їм пізнавати світ, не тільки викладає знання, але й натхненно обстоює ті ідеї, які він висловлює"; "бути вихователем - це означає до чогось закликати"; "по суті колектив і починається з того, що вихованці ідуть за своїм вихователем".

Подальший аналіз навчального посібника "Професійна адаптація молодого вчителя", свідчить про те, що понад 70% його змісту О. Г. Мороз виділив дослідженню теоретичних і методичних проблем адаптації молодого вчителя. На сторінках посібника визначено пріоритетні напрями явища адаптації, обґрунтовано його функції і показано структуру професійної адаптації молодого вчителя. Слід відзначити, що О. Г. Мороз уважно дослідив і описав результати порівняльного аналізу проблеми адаптації в різних науках і прийшов до висновку про недостатнє вивчення теми саме в соціальній психології і педагогіці.

З інтересом читаються також ті сторінки посібника на яких фіксуються витоки вивчення процесу адаптації, починаючи з періоду ідеалістичної телеології.

О. Г. Мороз доводить, що поняття "адаптація" має досить широкий спектр і використовується у біології та медицині, соціології і психології, у філології, техніці, кібернетиці, тощо. У навчальному посібнику дається палітра визначень поняття "адаптація". Для його визначення автором посібника глибоко проаналізовано понятійно-термінологічний апарат у "Філософській енциклопедії", "Педагогічній енциклопедії", інших авторитетних довідниках і словниках.

Аналізуючи зміст навчального посібника не можна не помітити те, що у своїх роздумах О. Г. Мороз намагається акцентувати свою увагу, перш за все, на проблемах, які стосуються професійної адаптації випускника педагогічного вишу. Автор посібника приходять до висновку, що професійна адаптація, як один із основних компонентів професійної діяльності, являє собою складний процес освоєння людиною професійних ролей. Для більшої переконливості Олексій Григорович посилається на дослідження психологів, соціологів, педагогів, а також вчених інших наук. У підсумку автор навчального посібника "Професійна адаптація молодого вчителя" пропонує власне, розширене, науково обґрунтоване визначення поняття "професійна адаптація". Вчений-педагог Мороз О. Г. вважає, що "професійна адаптація являє собою складний процес взаємодії особистості з конкретним середовищем професійної діяльності, в результаті якого відбувається повне оволодіння професією, формуються необхідні професійні якості особистості і позитивно змінюється середовище адаптації" [10, с.65].

Варто прислухатися до роздумів О. Г. Мороза про те, що процес професійної адаптації завершується зі вступом молодого спеціаліста в трудову, суспільну, політичну і культурну самостійну діяльність. Мороз О. Г. вважає, що у кожній сфері людської діяльності процес професійної адаптації має свої особливості, свої характерні риси. Думаю, що таке твердження автор аналізованого навчального посібника вистраждав у процесі багаторічної педагогічної діяльності у школі і педагогічному виші. Не зайвим сказати і про те, що Мороз О. Г. проаналізував величезний масив психолого-педагогічної, соціально-економічної і філософської літератури з проблем адаптації, а також сумлінно осмислив свої спостереження, отримані під час робочих поїздок у Чехословаччину і Китайську Народну Республіку.

Обґрунтовуючи зміст поняття “адаптація”, вчений акцентує увагу, перш за все, на дослідженні цього явища в умовах закладу вищої педагогічної освіти. На його погляд “професійна адаптація випускника педагогічного вишу, виступає як складний, специфічний, багатомірний і багатофакторний педагогічний процес з чітко виявленою функціональною структурою, яка виражає особливості форм і змісту діяльності молодого вчителя” [10, с.66].

Автор посібника виділяє чотири періоди, які вважає пріоритетними у структурі професійної адаптації учителя – професійне самовизначення випускника загальноосвітньої школи (ПТУ, педагогічного училища тощо); адаптація першокурсників до основних вимог, притаманних учительській професії; динаміка професійної підготовки майбутнього вчителя; професійна адаптація молодого учителя до педагогічної діяльності, поступове накопичення досвіду і майстерності. У посібнику розкрито зміст адаптації на кожному із зазначених періодів, виділено провідних розробників теми. При цьому зроблено наголос на важливості дослідження четвертого, завершального етапу – процесу формування особистості педагога, який і став центральним у аналізованому навчальному посібнику.

О. Г. Мороз підтримує думку тих науковців, які вважають, що процес підготовки учителя не може і не закінчується у стінах закладу вищої педагогічної освіти. Особистість учителя, його морально-етичні переконання, а також педагогічна майстерність - це результат подальшої самостійної учительської діяльності. Не втратило і сьогодні своєї актуальності твердження Олексія Григоровича про те, що процес професійної адаптації молодого вчителя має дві яскраво виражені сторони: діяльність учителя і діяльність шкільного педагогічного колективу. Автор навчального посібника на основі власного багаторічного педагогічного досвіду у школах України, а також досвіду учителів, у тому числі із династії Морозів, переконує, що ефективність адаптації у значній мірі залежить від конструктивної взаємодії учительського і шкільного педагогічного колективу.

У аналізованому навчальному посібнику досить велика питома вага його змісту виділена на виявлення основних функцій професійно-педагогічної зрілості молодого учителя; розвиток професійної самостійності і творчої активності; зміцнення згуртованості і єдності педагогічного колективу загальноосвітньої школи, підвищення його стійкості і стабільності; удосконалення і розвиток суспільних відносин. О. Г. Мороз вважає, що професійна адаптація молодого вчителя є багатоплановою і має такі основні складові як дидактична адаптація, адаптація до виховної роботи з учнівськими колективами, а також психофізіологічна адаптація. Одночасно Мороз О. Г. стверджує, що професійна адаптація учителя тісно пов'язана з соціально-психологічною і соціологічною адаптацією та адаптацією до географічних і етнічних особливостей регіону, побутовою та правовою адаптацією.

Підсумовуючи сказане, автор навчального посібника “Професійна адаптація молодого вчителя” резюмує, що “професійна адаптація випускника педагогічного вишу становить собою складний процес, в якому чисто професійне формування молодого учителя тісно переплітається з виробленням нових стереотипів поведінки, відповідних соціально-психологічних характеристик, а також із зміною його соціального становища” [10, с. 86].

Висновки. Звичайно, не слід ігнорувати того факту, що в окремих місцях проаналізованого навчального посібника “Професійна адаптація молодого вчителя” можна зустріти неточні формулювання, деякі думки, які можна вважати спірними. У вступній частині навчального посібника присутня курява радянської епохи і її вождів, а також панегірики у їхню честь тощо. Але не ці огріхи є вирішальними. Головне й визначальне те, що у навчальному посібнику реалізована перша спроба теоретичного обґрунтування такого складного соціально-педагогічного явища, яким є професійна адаптація молодого учителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія: підруч. для студентів, аспірантів та мол. викладачів вузів. Київ:1998. 560с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: навчальний посібник. Київ. ІСДО, 1993. 220с.
3. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи: навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури. 2005. 396с.
4. Гура О. І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури 2005.224с.
5. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX - перша третина XX ст.) монографія. Київ: ІЗМН. 1998. 328с
6. Дем'яненко Н. М. Морозівські читання в концепції розвитку НПУ імені Драгоманова: І Всеукраїнські Морозівські педагогічні читання, тематичне засідання: “Актуальні проблеми педагогіки вищої школи в руслі Болонського реформування”. НПУ імені М. П. Драгоманова. м. Київ, 12-13 лютого 2010 р. Дем'яненко Н. М. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Історико-педагогічної студії: зб.наук.пр.Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2011. Вип.5. С.6-7.
7. Кнодель Л. В. Педагогіка вищої школи: посібник для магістрів. Київ: Вид.Паливода А. В. 2008.136с
8. Корсак К. В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів /За заг.ред.проф.Г.В. Щокіна: Монографія.Київ:МАУП-МКА.1997.208с.
9. Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки /За заг.ред. О. Г. Мороза. Київ: НПУ.2006.206с.

10. Мороз О. Г. Професійна адаптація молодого вчителя: навч. посібник. Київ: КДПІ ім.О. М. Горького.1980. 95с.

11. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.Київ.Кондор.2011.628с.

12. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи:навч.посіб.2-ге вид.,доп.Київ: Академвидав.2010.456с.

Шкурко Я.І.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та онтопсихології
Інституту психології та підприємництва,
м. Київ, Україна

КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ (КІНЕЦЬ 90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ-ПЕРШЕ ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ ХХІ СТОЛІТТЯ)

Анотація. У статті визначено найбільш значущі комунікативні якості в управлінській діяльності керівника школи, виявлена інтегральна характеристика управлінської взаємодії директора школи – комунікативне ядро. Доведено, що своєрідність комунікативного ядра зумовлюється фактором статі. Проаналізовано управлінську діяльність великого масиву керівників шкіл, встановлено наявність статоворольових стереотипів.

Abstract. The article defines the most significant communicative qualities in the managerial activity of the school head, and reveals the integral characteristic of the school director's managerial interaction - the communicative core. It has been proven that the originality of the communicative core is determined by the gender factor. The managerial activity of a large number of school heads was analyzed, and the presence of gender role stereotypes was established.

Актуальність теми, обумовлена, перша за все тим, що переважна більшість директорів загальноосвітніх шкіл системи Міністерства освіти та науки України – жінки. Розв'язання наукової проблеми – жінка-керівник закладу освіти, сприятиме поглибленню прикладних знань із соціальної психології.

Ступінь розроблення. В Україні у кінці 90-х років ХХ століття, а також у першому двадцятиріччі ХХІ століття досить активно розробляються різноманітні аспекти психологічних особливостей керівника і його управлінської діяльності. Разом з тим, дослідники, на наш погляд, недостатньо вивчають проблему статевої відмінностей керівників загальноосвітніх шкіл та їх вплив на ефективність управлінської діяльності в закладах освіти. Проте, саме ці відмінності досить виразно позначаються на різних сферах людської діяльності. В експерименті взяли участь керівники середніх загальноосвітніх шкіл західного, східного та центрального регіонів України – загалом 132 керівники, з яких 54 – чоловіки і 78 – жінки. Дослідження здійснювалося в декілька етапів, кожен з яких мав певні завдання і свій методичний інструментарій.

Мета. Уважно перечитати і переосмислити результати наукових досліджень з менеджменту освіти в Україні з кінця 90-х років ХХ і початку ХХІ століття, трансформувати в реалії нової української школи недостатньо оприлюднені наукові ідеї експериментів, зокрема про вплив комунікативних особливостей керівника закладу освіти на ефективність його управлінської діяльності.

Виклад змісту. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури і практика свідчать про те, що ефективність діяльності педагогічного колективу закладу освіти значною мірою визначається високим рівнем загального розвитку і професійної підготовки його керівника. Враховуючи важливість відповідності рівня керівників навчальних закладів вимогам часу, а також їх вплив на результативність освіти взагалі, виникає потреба в удосконаленні управлінської діяльності директора школи з огляду на соціально-психологічні умови та закономірності підвищення ефективності діяльності управління.

Встановлено близько півтори тисячі різних критеріїв ефективності керівника. Серед критеріїв ефективності управлінської діяльності директора загальноосвітнього закладу оцінюють: авторитет керівника, стиль його управлінської діяльності, самооцінку, кваліфікацію, темп просування по службі, кількість та зміст конфліктів, конкретні досягнення тощо. Поряд з цими критеріями використовують також додаткові критерії ефективності, пов'язані з керівництвом шкільним педагогічним колективом – самооцінка учасників педагогічного процесу, згуртування педагогічного колективу навколо поставлених завдань, відчуття комфорту в колективі кожним його членом та інші. Тобто, йдеться про традиційний психологічний критерій ефективності – задоволеність груповим членством, і про його важливий компонент – задоволеність працею. Це досить важливий критерій, оскільки на основі численних досліджень з'ясувалося, що люди, які задоволені своєю працею, порівняно з тими, хто не задоволений, більшою мірою задоволені також життям в цілому, мають краще здоров'я (як фізичне, так і психічне), надають важливість своїй роботі в житті, рідше змінюють установу, де працюють.

Щодо статевої відмінностей, то у чоловіків задоволеність працею асоціюється насамперед з її змістом, у них досить виражена потреба у досягненні мети, тимчасом як у жінок, як правило, на першому плані взаємовідносини з іншими людьми, психологічний клімат колективу.